

II. MURAD'IN İSTANBUL MUHASARASI HAKKINDA BİR ESER

Zafer Taşlıkılıçlı

Bu güne kadar hayatı hakkında esaslı bilgiye sahip olamadığımız Ioannes Kananos'un Διήγησις adlı eseri Osmanlı tarihi için mühim bir kaynak teşkil etmekte ve o devre âid Türk kaynaklarının kifayetsizliği göz önünde tutulursa, bu eserin ehemmiyeti büsbütün meydana çıkmaktadır. Kananos bu eserine, 1422 yılı 24 Ağustos'unda, Şarki Roma İmparatorluğuna nihayet vermek gâyesini güdererek, 50.000 kişilik bir kuvvetle İstanbul surlarının önünde toplanmış bulunan II. Murad'ın şehri muhasarasile, başlamıştır. İstanbul'u denizden ve karadan muhasara altına alan Türk askerlerinin kuvvet ve cesaretini tasvir eden Ioannes Kananos tabii ve acı bir üslûb kullanmış, okuyucuya âdeta muhasaranın o karışık günlerini yaşatmıştır. Türklerin muharebe kudretini ve yüksek cesaretini aksettiren bu eserin, Bizans'lı bir muharririn kaleminden çıktığına inanmak bir hayli güçtür. Eserin daha ilk satırlarında sürükleyici bir ifade ile karşılaşıyoruz. Bu husus, bilhassa muharririn, o devrin halk dilini kullanmış olmasından ileri gelmektedir. Ioannes Kananos'un bu eserinde kullandığı lisan, hakikaten bazı modern Bizans tarihçelerini de hayrete düşürmüştür. Maamafih onun tasvirleri, eski Bizans tarihçisi Theodosios veya Kameniates'inkiler kadar kuvvetli olmasa bile, ifadesinin, ismi geçen müelliflerden çok daha üstün bir acıcılık ve çekiciliğe sahip olduğunu belirtmek lâzımdır. Bilhassa eserine bir yazı dili ile başladığı halde, sonlara doğru tamamiyle halk diline indiğini, hele Türk kuvvetlerinin surlara hücumlarını tasvir ederken tamamen bir halk dili kullandığını görüyoruz. Modern müellifler, ezcümle Gy. Moravcsik¹ ve K. Krumbacher², müelli-

¹ *Byzantinoturcica*, I, Budapest 1942, s. 177.

² *Geschichte der Byzantinischen Litteratur*, München 1891, s. 99-100.

fimizin üslûbundaki câzib hususiyete de bilhassa işaret ederler. Her ne kadar Ioannes Kananos, tarihçiliğin yegâne vasfı olan bitarafıktan uzaklaşarak, bizanslılar lehinde bir ifade kullanmış ise de, dilinin sadeliği ve kelimeleri tamamen devrinin Bizans diline inhisar ettirmesi bakımından hiç şüphesiz kıymetli addedilebilecek bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Devrimiz tarihçileri, müellifimizin söylemek istediği en iyi şeyi, ancak halk diline indiği zaman söylediğini, kabûl ederler. Hâlbuki onun bu hususiyetine, devrinin diğer Bizans tarihçilerinde raslamak mümkün olmadığını görüyoruz³.

Bu eserin dilimize çevrilmesi şübhesiz Türk tarihi için bir kazanç olacaktır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, II. Murad zamanında, bilhassa bu padişahın 6930 Hilkat yılında⁴, İstanbul muhasarasına dâir en mühim malûmat, Kananos'un bahis mevzu eserindedir. Şimdiye kadar tarihçilerimiz ise bu eserden ancak dolayısıyla faydalanabilmişlerdir.

Tercümesini yaptığımız eserin bu gün: 1 - Georgius Phrantzes, Ioannes Cananus, Bonnae 1838, s. 457-479, Ioannes Anagnostes nşr. Bekkerius; 2 - Ayr. nşr. için bk. Leo Allatius, CP (*Corpus Byzantinae Historiae*, Parisiis 1851; 3 - Ayrıca bk. Migne, *Patrologia Graeca* 156 c. 61-81, olmak üzere üç baskısı mevcuttur. Bunlardan en iyisi Bonne tab'ıdır. Bu sebeble tercümümüzde bu Bonne tab'ı esas tutulmuştur.

³ Ioannes Kananos'dan istifade eden müellifler meyanında Lebeau, Hammer v.b. gibi daha bazı tarihçileri zikredebiliriz.

⁴ Bizanslılar, Hilkat yılını, yani Dünyamızın yaratılmış olduğu seneyi, tarih mebdeci olarak kullanırlardı. Bu tarihleme usûlüne göre, dünyanın, Milâdî seneden 509 yıl önce kurulduğu kabûl edilir. Hilkat yılı tarihleme sisteminde sene başı, Ağustos ayının sonu ile Eylülün başına rastlar; yani, 1 Eylül, Hilkat yılı tarihleme usûlünün sene başıdır. Buna göre, Ocak ayından itibaren, ilk sekiz ay zarfında olduğu takdirde, Hilkat yılı rakamından 5508 sayısının, ve senenin son dört ayı zarfında ise (yani, Eylül, Ekim, Kasım, Aralık) 5509 rakamının tarh gerekmektedir. İşte, Kananos da kitabında bu tarihleme sistemini kullanmıştır, ve mezkûr tarih Milâdî 1422 senesine tekabül etmektedir.

6930 HİLKAT YILI İSTANBUL SAVAŞI TARİHİ

Ioannes Kananos

Murad Bey ağır bir kuvvetle İstanbul üzerine yüklendiği zaman, eğer hazret-i İsa'nın anası mübarek Meryem yetişmemiş olsa idi, şehir, az kalsın zaptedilecekti.

Haberci Melek *Tobet*: «bir kıralın sırrını gizlemek iyi bir şey, fakat Allahın işlerini herkese tanıtmak, yaymak şerefli bir vazifedir», demiştir. Hazret-i Meryem'in herkesi hayretler içinde bırakan mu'cizesini anlatabilmem için, *Tobet*'in bir sözü, bana müthiş bir cesaret telkin etti, beni teşvik etti ve cüretkâr olarak ortaya çıkardı.. Bu hususta tecrübesiz oluşum beni mahvediyor, bütün enerjimi kırıyordu. Maamafih gene de cesaretlenmiyorum değilim. İçim içime sığmıyor, çok arzu ediyorum. İnsanlık heyecanı, zaafı beni sürüklüyor, yazmak istiyorum ve bu arzudan kendimi bir türlü menedemiyorum; zaafım da mâlûm, bunu itiraf ediyorum. Hikâyeye de bununla başladım. Yazı yazmaktaki tecrübesizliğim ve zaafımı saklamadığım için okuyucularımdan, ilim erbabı kimselerden, sözümün yavanlığı, sakatlığı ve kabalığı varsa beni hoş görmelerini rica ediyorum. Bütün bu hadiseleri, ben, âlimler için, tarihçiler için yazmıyorum. Benim gibi halk adamlarına, halktan olanlara sırf bilgi vermek, onları bu hususta tenvir etmek gâyesiyle yazıyorum. İşte bütün bunlar beni, hem cür'etkâr bir tarihçi, hem de hakikî bir bildirici olarak ortaya çıkardı ki, ben de hazret-i Meryem'in mu'cizesini, Türklerin aleyhimize açtıkları çetin mücadeleyi, İstanbul'un muhasarasını, dilimin döndüğü kadar, hikâyeye giriştim.

Palaiologos'un oğlu Manuel⁵ ve bunun oğlu Ioannes'in⁶ saltanatının otuz ikinci senesi idi. Tarih, 6930 (1422) Hilkat yılı.

⁵ Manuel II (1891-1423).

⁶ Ioannes VIII (1425-1448).

İndiktion'unun onbeşinci senesi, Haziran ayının onuncu gününün ikinci saati. Birdenbire, müthiş bir hücumla, 10.000 kişilik Müslüman ordusu aleyhimize harekete geçerek, arazimizi istilâya başlamıştı. Başında kumandan olarak, zalim, deli dolu, kana susamış *Mikhal* (Mihal) *Bey* isminde biri bulunuyordu. Âni olarak taarruza geçen bu ordu, İstanbul civarında bulunan bütün yerleri ve halkını, bir hamle neticesinde eline geçirmiş ve bizleri bu sahalardan tamamen mahrum etmiş bulunuyordu. İstilâ ettiği bu yerleri baştan aşağı yakıp yıkmış, yağma etmişti. Halk esir edilmiş ve erkeklerden bir kısmı Konya'ya, Aratzapetas, Kyphas civarına sürülmüştü. Kadınlar hayasızca kirletilmiş; çocukların başları koparılmıştı. Hayvanları, koşum olsun olmasın, hepsini kesip yok etmişlerdi. Mahsulâta, bağlara yapılan zararı, ziyanı kim anlatabilir? Hangi dil bunları ifade kabiliyet ve kudretine sahibdir? Şehrin kuşatılmış bulunduğu bir sırada, âni bir hücumla bütün sur kapılarını kapayıp hâricle olan alâkamızı kesmişlerdi. Şehrin dışında kalan her şey onların eline geçmişti. Biz talihsiz, sefil bizanslılar, başımıza nasıl, nereden ve ne sebepten dolayı geldiği bilinmeyen bu felâket, bu âfet karşısında şaşırıp susmaktan başka çâre bulamamışdık. İstanbul'un dışında, karşı tarafta [*Beyoğlu ciheti kastedilmektedir*] korkunç, yürekler acısı, o mel'un boğuşma cidden anlatılacak bir şeydi; çünkü, evvelce de söylediğimiz gibi, 10 Haziran günü o muazzam müslüman ordusunun bizlere hücum edip şehri muhasara altına aldıktan sonra, aynı ayın yirmisinde âfet dolu simsiyah bir dolu bulutu gibi, diğer bir müslüman ordusu daha ateşler, yıldırımlar saçtı Bizans halkı ile kaplı memleketi baştan aşağı ateşe vermiş, yakıp tutuşturmuştu. Ekinleri, meyve ağaçlarını, bağları, hepsinin altını üstüne getirmiş, kökünden söküp atmıştı. Aleyhimize işlenebilecek her türlü kötülüğü yapmaktan geri kalmamışlardı. Baş kumandan olan hükümdar da gelip yetişmişti. Bu kudurmuş gibi idi. Mağrur, şarlatan, kalıpsız, çatık kaşlı, kaba herifin biri idi. Kendini herkesten yüksek adde diyordu. Bütün kâinatın idaresinin kendisinde olduğuna kaani⁷ idi⁷. Gelirken her çeşid harb levazımâtı, bir sürü sur yıkma âletleri de

getirmişti. Gayesi, şehrin duvarlarını delip, menfezler açmak ve bu suretle Bizans'ı zabtedip, halkını esir almak ve hazret-i İsa'nın ismini de silip ortadan kaldırmak idi. Yaya, ath, bin bir ırk ve milletin meydana getirdiği bu insan kalabalığı, bu muazzam ordu o kadar çeşitli o kadar kalabalık idi ki bunların sanki bütün dünyayı kaplayacağı sanılıyordu.

İşte bütün bu kuvvetler Türk hükümdarı Murad Bey'in idaresi altında toplanmış bulunuyordu. Ordu, küçük, büyük bir çok istihkâmlar kazmak suretiyle topraktan muazzam bir siper meydana getirmişti. Bu siperin bir ucu Khrysia⁸ şehrinde, diğer bir ucu da Ksyloporte adı verilen bir mevkie kadar uzanıyordu. Bizanslılara o kadar yaklaşmıştı ki, surların hemen yanında, ancak bir ok atımı mesafeyi ya bulur veya bulmazdı; bu siperler gayet kalın, sert ve sağlam giriş ve kalaslardan inşa edilmişti; surlara müteveccih cebhelerine, düşmanın ok, mızrak, taş gülle ve saire yağmuruna karşı, ağaç dallarından, değnek ve tabanlardan, sıra halinde gizleyici koruyucu mahiyette bir takım setler ilâve edilmişti. Bunların hemen gerisine, türlü ırk ve milletlerden tereküp eden Türk ordusunun en seçkinleri, cesur ve korkunç olanlar yerleştirilmiş bulunuyordu. Ordunun bir kısım elemanları, asıl toprak tabyaların, yâni istihkâmların muhafaza ve bakımına memur edilmişti. Diğer geri kalan büyük kısım da, esas hatların gerisinde, ok, mızrak, mancınık ve saire gibi büyük, küçük her türlü muharebe vasıtalarını kullanmak suretiyle, bizanslıları ve şehir surlarını dövme vazifesini almış bulunuyordu. Öyleki, Türk ordusu bu kuvvetli siperler sayesinde Bizans surlarını delip, tahrib edeceklerine kat'î olarak inanmış bulunuyordu. Açacakları gedikler vasıtasıyla, şehri zabta muvaffak olacaklarından emin idiler. Karşı taraf böyle bir tabya avantajına sahip bulunmadığı için, büyük bir kararsızlık geçiriyordu. Siper mahiyetinde olan eskiden kalma hendekler, bakımsız bir halde, ağızlarına kadar toprak dolu idi. Sonra, biraz önlerinde bulunan kuleler de harap vaziyette, yukardan aşağı çatlak, kırık, dökük, işe yaramayacak bir durumda idi.

⁷ Murad'ın ne derece halim, selim ve uysal bir hükümdar olduğuna dair yapılan en son tedkikat için bk. Babinger, *Mohammed II, Conquerant, et son temps*, Paris 1954, s. 40.

⁸ Bu siper, Altın Kapıdan, Odun Kapıya, yâni denize muttasıl olan Kyklopion sarayından - liman tarafından şehrin medhalini kapayan - Blakharna Sarayına kadar imtidat ediyordu. Bk. Hammer, *Devlet-i Osmanîye Tarihi*, Mehmed Atatre, II, s. 169.

Türk kuvvetleri, mâni olunmaksızın, bu harab kuleleri hedef tutmuşlardı. Maksud ve gayeleri de, bizanslıları buradan atıp, şehri engelsiz olarak ele geçirmektir. Fakat, dinsizlerin bütün ümidleri boşa çıktı; yetmiş kadar atımı müteakıp, viran, harab hâlde bulunan bir kule devrilmiş ise de ne bizanslılara bir zarar vermiş, ne de kendileri her hangi bir istifade temin etmişlerdi. Çünkü bu kule, civarda bulunan bizanslı bir azizin duasını almıştı. Mukaddes Kyriake kilisesinin ve Kharse Kapısı tâbir olunan mevki'nin himayesine terk olunmuş bulunuyordu. Ayrıca, orada Lykos adında mukaddes bir su da akıyordu⁹. Bütün bunlar Türk savletlerini akim bıraktılar. Bu mukaddes mevki'lerin, azizlerin himayesinde, bütün Türk taarruzları türlü harb hileleri, şehrin muhasarası ve bizanslıların mahvi için gösterilen her çeşid faaliyet tesirsiz kaldı. Fakat bütün bunları hangi dil, hangi kalem anlatmağa muktedirdir? Görülecek o kadar çok şey var ki, hele birazını anlatayım: Demir çemberli tekerlekler üzerinde âdetâ bir araba gibi yürür vaziyette, şehrin surlarına kadar yükselebilen, hatta onları da aşan bir sürü ahşab kuleleri yapmamışlardı? Sonra bu kuleleri nakledecek öküz, manda, ve sayısız hayvan bolluğunu bir görseydiniz! Bu müteharrik kuleleri sağa sola kolayca sevk etmek, ve bu suretle surlarımıza istenilen şekilde saldırılabilmek, ok ve mızrak yağmuruna tutmak için, beraberlerinde sayısız hayvan, öküz, manda gibi koşum hayvanları mı getirmemişlerdi? Daha neler neler! Kap'umbağayı andıran, ayıya benzeyen çeşidli harb arabaları, türlü türlü eşya, tahta malzeme, şehir tahribi için, ahşab büyük, küçük ve orta çaplı tekerlekler üzerinde seyredebilen üstleri kapalı veya açık, tırpanlarla¹⁰ mücehhez sayısız muharebe arabaları bolluğunu bir görseydiniz! Şehir kapılarının önlerine muazzam, korkunç bir takım acâib şeyler mi inşa etmemişlerdi? Gayet büyük demir tekerlekler üzerine bindirilmiş, ilk bakışta insana dehşet telkin eden ahşab ve müteharrik kuleler mi yoktu? Bütün bunları gören bizanslıların boğuşma mı kalır aklında? İşte bu dehşet saçan manzara karşısında, korku ve çılgınlarla herkeste bir panik baş göstermişti. Dahası var, bir takım Türk askerleri de, istihkâm hattının gerisinde

⁹ Bayram Paşa deresi.

¹⁰ Tırpan balığı.

derin hendekler kazmışlardı. Öyleki, bu hendeklerin içinden yürüyeni, Bizans siperlerinden her hangi birinin görmemesi temin edilmişti. Gayeleri de, gece hücumlarında, Bizans hatlarına görünmeden girmek ve esas müşterek hat olan büyük şehir surlarına ulaşarak, gizlice ele geçirdikleri bütün Bizans esirlerini buğazlayıp, âdetleri üzere, odun yığınları üzerinde onları yakmak, ve ahşab inşaatı, kule ve saireyi derhal ateşe vererek, ânî bir şekilde şehrin surlarını düşürdükten sonra, bizanslılara hücum etmek suretiyle, onları korkunç bir hezimete uğratarak Bizans'ı zaptetmekti. Bâzıları da rehberlik hususunda, kendilerinden faydalanmak maksadiyle, vaktiyle, halkın içecek suyunu, Bizans'ın kalbine kadar getirmiş olan kimseleri elde etmekle meşguldü. Maksudları, muvaffak oldukları takdirde, bunlardan birini rehber olarak kullanmak ve bu suretle, şehre geceleyin gizlice hiç kimsenin haberi olmaksızın girip, zaptını kolaylaştırmak ve halkını da esir etmekte. Türk hükümdarı «Emir¹¹, Bizans'ın servetini ve bütün halkını, harb ganaimi olarak müslümanlara terk etmiş bulunmaktadır; bundan istifadeye koşunuz» diye her tarafa haberciler de salarak, bu hususu yeminle temin ettiğini ilân ettirmiş bulunuyordu. İsteddiği de olmuştu; çünkü, İstanbul'un nasıl teslim alındığı ve halkının da ne şekilde harb esiri olarak alıkonulduğu mealinde yayılan şayia bütün Müslüman memleketlerinde duyulur duyulmaz, hemen hemen bütün islâm âleminden, bir kütle halinde, akın akın, Bizans'ın yağmasından istifadeye koşuştular. Bunlar arasında, yalnız harble, yağma ile ilgili olanlar değil, aynı zamanda, hiç alâkası olmayan koyun ve esir tacirleri, murabahacılar, din adamları, dervişler de vardı. Bu ümidler herkesi bir araya toplamaya kâfi gelmişti. Çapul maksadiyle gelen askerler yanında, yağma eşyası satın alanlarla, esir ticareti yapanlar da gelmişti. Bunlardan bazıları kadın ticareti için koşup gelmişlerdi; bazıları, erkekleri, bir kısmı da çocukları götürüp satıcaklardı. Hayvan ve yağma eşyası için de gelenler vardı. Hatta, din adamları da bir iş yapmış gibi görünerek hem Türk hükümdarının gözüne girmek, hem de ganimet temini gayesiyle hıristiyan rahiblerini alıp götürmek için gelmiş bulunuyorlardı. Bütün müs-

¹¹ Grekçe aslında bilhassa Emir kaydıyla geçmektedir; Arab ve Bizans kaynaklarında Bey mânâsında Emir tâbiri kullanılıyor.

lūman memleketlerinden sayısız bir insan kalabalığı, işte bu ümidler peşinde İstanbul önünde toplanmışlardı. Toplanan insan kalabalığını görenler hayretler içinde kahrıldı. Aynı kabilden, yine o haberin ilk yayılmaya başladığı andan muharebe saatine kadar, insanın inanamayacağı şekilde ok, mermi ve sâire gibi, bol harb levâzımatı da tedarik edilmiş bulunuyordu. Bu malzemenin tedariği de şu şekilde olmuştu: Doğuda olsun, batıda olsun, Türk hükümdarlığı altındaki bütün memleketlerde her hâne sahibi aile reisi 15-20 kadar ok mermisi tedarik edip getirmişti¹². Bu suretle Türk hükümdarı bol silâh, malzeme ve mühimmat depolarına sahip bulunmakta idi. Fakat harb başlayınca, bunların da büyük bir kısmı hemen hemen harcanmış bulunuyordu. Tam bu sıralarda idi ki, Bizans imparatorunun sulh ve dostluk talebinde bulunmak üzere gönderdiği elçiler de çıkagelmisti¹³. Fakat Türk hükümdarı, barbar, kaba ve insanlıkla alakası olmayan bir adam olduğu için, derhal Bizans elçilerinin ellerine zincir ayaklarına da bukağı vurarak hapsedmişti. Ma'sum oldukları hâlde, onları mes'ûl duruma sokarak ölüme mahkûm etmişti. Sebeb olarak da şu şekilde bir mutâlâa yürütmüşü: «*Bizanslılar bana saygısızlık gösterdiler, pek lâübâli davrandılar, binaenaleyh, ben de onları şimdi habse tıkiyorum, mahkûm ediyorum*» demişti. Fakat işte tam bu sıralarda müslümanlar arasında, vücûdca iri-yarı, pek korkunç, dehşetli bir adam belirmişti. Muhammed'in soyuna nisbeti sebebiyle bu zâtı tıpkı evliyadan biri imiş gibi tebci ediyorlardı; kendisine bir peygamber saygısı gösterirler ve bizzat Muhammed imiş gibi ibadet edercesine hürmet gösterirlerdi. Bu zât o kadar nüfuzlu, o kadar yüksek bir mevkie sahib idi ki, Islâm dünyası hükümdarı olan Emir'in arzuları hilâfına, zorla kızını kaçırap kirlettiği ve onu evine, odasına götürerek, yatağına aldığı, sonra bırakmayıp, zevce olarak alıkoyduğu hâlde, kendisinin bu hareketine kimse mâni olmaya cesaret edememiş; ona bu hususta tek bir kelime dahi söyleye-

¹² Bu tekâlifin mahiyeti hakkında henüz hiç bir ma'lûmata sahib değiliz.

¹³ Sultan Murad, Mustafa Çelebi'nin isyanını ancak Manuel'in tensibi ve muaveneti ile olduğunu biliyordu. Manuel, Murad'ın Mustafa Çelebi'ye galebesiyle, bütün ümidlerinin suya düştüğünü görünce, Palaiologos Lakhanes ile Markos Laganas'ı, Mustafa'nın bertaraf edilmesinden dolayı tebrik ve geçen hâdiselerden dolayı da itizar için Sultan'ın nezdine göndermişti: bk. Hammer, *Aynı eser*, II, s. 167; krş. Frantzes, *Khronikon*, I, s. 89.

memişti. Bilâkis, Emir ve kızın kardeşi, «*soyu Muhammed'e kadar çıkan evliyaullahtan biri, kızımızı zevceliğe kabûl etmiş olmakla, onu takdis etmiş bulunuyor; binaenaleyh bından böyle ondan doğacak çocuk da kanun ve şeriata göre Muhammed'in soyundan gelmiş gibi mukaddes telâkki edilsin*» şeklinde temennilerde bulunmuşlardır¹⁴.

Pers diliyle, Mersaites (Emir-Seyyid) olarak yadedilen o mübarek zât Bursa'da oturuyordu¹⁵ ve evliyâdan biri idi. Osmanlılar arasında her şeyi vukuundan evvel haber vermekle maruftu; kendisine âdetâ bir peygamber nazariye bakılırdı. İşte bu din adamı Bursa'dan Türk hükümdarı nezdine bir elçi heyeti ile, şu haberi yollamıştı: «*Bak, sakın, ben oraya gelip, taarruz saatini, o eşref ânını bildirmedikçe bizanslılarla muharebeye kalkışıp, orduyu, müslüman soyunu kırdırıp mahvedejim demeyin. Peygamber Efendimizin bizlere bu husustaki irşadları vâsidir. O eşref saatin haberini ondan alacağız; ben ki her şeyi vuku'undan evvel haber veren bir evliyayım; beni bekleyin*». Türk hükümdarı, elçileri dinledikten sonra tâlimatı yerine getirdi ve uydurma peygamberin muvasalatına kadar bekledi. Henüz bir kaç gün geçmemişti ki Türk dünyasının velisi Mersaites (Emir-Seyyid) çıkıp gelmişti. Yanında 500 kadarda dervişleri vardı. Uydurma peygamber bir katır üzerinde idi. Gayet ciddi, pek azametli, korkunç bir tavır takınmıştı. Müslüman kuvvetleri, onu görünce sanki gökten bir melek inmiş gibi, ona doğru koşuştular ve kendisini o kadar büyük bir sevinçle karşıladılar ki, yalnız ellerini, ayaklarını öpmekle kalmayıp, aynı zamanda katırını da kucakladılar ve ayaklarını öptüler. Türk hükümdarı da aynı şeyi yaptı; bir köle mevkiine düşerek, onun elini ayağını öptü¹⁶. Uydurma peygamber de bu kabûl merasimini müteakip, gayet ciddi bir tavurla hepsine şöyle yukardan bir baktıktan sonra Muhammed ahfadına yakışır, mağrur, alımlı bir eda ile şunları söyledi: «*Ey müslümanlar ve ey bütün bu kuvvetlerin hükümdarı, bilinizki beni buraya o büyük*

¹⁴ Ayrıca bk. Lebeau, *Histoire du Bas Empire*, XXI, s. 104-105.

¹⁵ Bahis mevzuu Emir Sultan hakkında yapılan en son tedkik için bk. M. Cavid Baysun, *Emir Sultan maddesi* (İslâm Ansiklopedisi) ve *Emir Sultan, hayatı ve şahsiyeti*, Tarih Dergisi, Cild I, Sayı 1, s. 77 v.d.

¹⁶ Burada müellifin, Sultan Murad'ı tezlil etmek maksadıyla bu ifadeyi kullanmış olduğu görülmüyor.

insan, Peygamber yolladı; Muhammed tarafından gönderilmiş bulunuyorum; sizlere gaipten haber vermeğe geliyorum; taarruz saatini, şehrin düşüşünü, Bizans'ın teslim ânını söyleyeceğim. Bence malûm olan vakit, saat gelinceye kadar kendinizi buna hazırlayınız¹⁷. Veli sözünü bitirir bitirmez katırından indi ve orada hazırlanmış olan keçe çadırına çekilerek, Muhammed'in kitabını okumağa, dua etmeğe başladı.

Hezeyanlarını ikmal eder etmez kitabına sarılması sırf Türklerin gözlerini boyamak ve böylece kendine boyun eğdirmek suretiyle bir şeref pâyesi kazanmak ve önünde dize gelinerek, kendisine bir peygamber süsü vermektir. Nitekim, hükümdar olsun, bütün müslümanlar olsun, hepsi bu adamın söylediği bütün şeyleri ciddi ve hakikat olarak kabul etmişler, bu hususta her ne buyurmuş ise hepsine inanmışlardı. Öyleki bütün ordu şehre taarruz edip, onu düşürmek ve böylece bizanslıları esir etmek için ağızdan çıkacak tek emri bekliyordu. Fakat, bu boş ve bîhude ümid, Türklerle öyle bir cesaret ve kalblerine öyle bir serinlik serpmişti ki, bundan fazlasıyla mütehassis oluyorlar, müthiş haz duyuyorlardı. Daima, gece ve gündüz, el çırpıyorlar, sanki en hilâfsız bir melek imiş gibi, Mersaites (Emir-Seyyid)'in bizanslıların esaretini bildirir sesini bekliyorlardı. Gece, gündüz durmadan dillerini iki yüzlü bir kılıç gibi bileyerek, ağıza alınmayacak çirkin, kaba küfürlerde bulunuyorlardı. Yalnız Patriğimiz ve İmparatorumuzun aleyhine sövüp saymakla kalmıyorlar, aynı zamanda dinimize de korkunç küfürler savurarak hayasızca şu şekilde hitabdan geri durmuyorlardı:

«Ey bizanslılar, silik, kör herifler, Allah'ınız nerede? İsa'nız, peygamberiniz nerede? azizleriniz yok mu, imdadınıza koşsunlar? Yarın İstanbul'u alıyoruz; hepinizi esir olarak alıp götürüleceğiz, köle yapacağız. Karılarınızı, çocuklarınızı gözlerinizin önünde kirteteceğiz, rahibelerinizi dervişlerimizle evlendireceğiz. Vallahi de, b'llâhi de bu söylediklerimizin hepsi olacaktır. Peygamberimizin sözü sözdür, o böyle diyor».

Bu çirkin sözler ancak bir kâfirin ağzından çıkabilir. Binaen-aleyh, bütün bunların hepsi, insafsızca Allah'ın hışmına uğrayacak ve cezalarını çekeceklerdir. Türklerin büyük peygamberi Mersaites,

¹⁷ Ayrıca bk. Lebeau, *Aynı eser*, XXI, s. 105.

taarruz gününün gelip çatacağını ilân etmişti ve Türk hükümdarına, ordusuna hitaben şunları söylemişti:

«Hıydi, daha fazla gecikmeyiniz, tehzizatınızı kuşununuz, eşyalarınızı, harb malzemelerinizi şehir surlarına bir ok atımı kadar yanaştırdıktan sonra, orada hazır vaziyette bekleyiniz. Size parolam şu olacaktır: beni atımın üzerinde davranmış vaziyette, soğ elimde kınından çıkmış kılıcımla görür, üç defa da sesimi işitecek olursanız, derhal gürültü noğralar ve bağırtmalar arasında, davul ve trampet gürültüleriyle beraber, bizanslıların üzerlerine atılınız ve işte o zaman şehir surları derhal düşecek ve siz de içeri girmiş olacaksınız¹⁸».

Mersaites, bu deli saçmalarını Muhammed'in ve Kur'an'ın irşadları dahilinde, bunlardan aldığı ilhamlarla yapmış olduğunu belirterek, doğruluğuna itimat etmelerini tenbih etti. Bunun üzerine, Türk hükümdarı ve komutanı da: *«Ordu bütün hazırlıklarını tamamladıktan sonra, malzeme ve eşyasını el altında bulundurup, silâh başı yapsın»*, emrini verdi. Daha sonra, her çeşid silâh, en büyük hazırlıklar sur ve saire yıkma âletleri tertibe sokuldu. Büyük, küçük muhtelif yapılaş ve eb'adda merdivenler getirildi. Askerlerin bázısı kazma, küskü ve buna benzer âletleri, bázıları ateş ve zeytin yağı meş'aleleri, çivi ve demir âlet, bir takım uzun saplı tırpanlar, demirden yapılmış harb silâhları, çapalar alıp gelmişlerdi; sonra büyük, küçük türlü büyüklükte sağlam kalkanlar, ne varsa bütün eşya ve harb malzemeleri hep buraya yığılmış bulunuyordu. Şimdi bütün yaya zırlı kuvvetleri, tam mânasiyle müsellâh, başlarında muazzam miğferler ile hepsi taarruza hazır bir vaziyette bekliyorlardı. Asker o kadar kalabalık idi ki, bir ucu Khryisia şehrinde, diğer bir ucu da Ksyloporte (Tahta kapı) adı verilen mevkie kadar uzanmış bulunuyordu. Orduyu idare eden komutanlar da, yalancı peygamberin talimatına tevfikeyan, birliklerini bir nizam dahilinde surların hemen yakınına tertiplemiş bulunuyorlardı. Bâzi bizanslıları ele geçirip öldürmek, veya ürkütüp surlardan kaçtırmak, sonra boş bulunca kendilerine, surlara tırmanmak ve şehri zaptetmek için bir fırsat düşürmek gayesiyle, sayısız Türk okcularına, bilhassa surların yukarı kısımlarını ok yağmuruna tutmaları emri verilmişti. Fakat

¹⁸ Hammer ve Lebeau'da bu nutuk yoktur.

Bizans halkı türklerin harb malzemelerini ve silâhlarını, sayısız milletlerden meydana gelmiş o muazzam orduyu, tatarların hücumlarını ve müslümanların cesaretini, biraz önce yapılan mezalimi, yâni istihkâmlar içinde ve kal'a kapıları önlerinde türklerin, bizanslıları öldürmelerini görerek, hemen hemen ekserisi kaçmayı tasarlamıştı.

Ey o zâlim, o meş'um an! Ey tahammül edilemeyen acı, ve ardı gelmeyen ümitsizlik! O gün kimi ürpertmedi, kimi korkutmadı! O bizanslıların korkusu ne feci bir şeydi! Müslümanların o müdhîş cesaretini görüp, korkmayan mı kaldı. O feci sahne karşısında, şaşırıp kalmayan mı oldu. Hangi mert o zaman bunun önünde irkilmedi ki. ! Ölümünden bahsetmiyorum; zira bu zâten tabii ve mukadder olan bir şeydir; fakat ben, o muazzam şehrin zabtından, halkının esaretinden, kadınlarının kirletilmesinden, rahiblere yapılan kötü muamelelerden, erkek çocukların öldürülmelerinden, mâbedlerin tahribinden, mukaddes tasvirlerimizle alay edilip, küçümsenmesinden bahsediyorum. Acaba bütün bunları görüp de kim şaşırıp kalmaz, kim korkmaz? Tanrılar tanrısı o yüksek varlığın ilmini inkâr edip de, Muhammed'e yapılan medhiyeden, devlerin ikametgâhlarından, Resûl'e, Muhammed'e karşı gösterilen ibadetten söz ediyorum. En korkunç, en tüyler ürpertici ölümlerden binlerce, on binlerce defa daha feci olanı da, hıristiyanlık yok edilip, yerine müslümanlığın kaim olmasından, müslüman dininin yer almasından ve sonra Muhammed'in aşkına yapılan katliâmdan bahsediyorum. Ey o dövünmelere, ağlama ve sızlamalara lâyık olan an! Ey kaçınılmaz âfet! Acaba bizlerden ağlamayan mı, göz yaşları dökmeyen mi kaldı? O iniltilere hangi kulak tahammül eder? O manzaralara hangi göz bakabilir? Zira, bu kadar korkunç bir âfet, bu derece muazzam bir felâket karşısında yardımımıza koşan bulunmadığı gibi, kurtarıcımız da çıkmadı; yahud bizi destekliyecek, cesaret telkin edecek biri de yoktu. İmparatorumuz ihtiyarlığı, hastalığı dolayısıyla bitkin bir vaziyette idi. Ne silâha sarılacak bir durumu vardı, ne de ata binecek mecâli kalmıştı. O, sarayında ancak son hükmünü sürmekle ömrünü tamamlamaya çalışıyordu¹⁹. Hâlbuki, karşı

¹⁹ Manuel'in bu sıralarda hasta olduğu G. Frantzes tarafından da bildiriliyor, bk. Γεωργίου τοῦ Φραγκοζή Χρονικόν, Bonnæ 1838, s. 117 paragrph. 39, 10, v.d.

taraf kuvvetleri, atına binmiş, tam mânasiyle müsallâh olduğu hâlde, mukaddes Bizans sınırlarını aşmış, şehrin kapıları önünde görünmüştü. Allahsız Mersaites (Emir-Seyyid)'in sabırla beklemekte olduğu saat gelmişti. Öğle zamanı olmuştu, yüksek ve heybetli bir at üzerinde olduğu hâlde, 500 kadar dervişi, kendisini Bizans önlerine kadar getirmişlerdi. Bunlar da ganimet bekliyorlardı. Bizans rahibelerini alıp götürceklerdi. Hep Pers diliyle²⁰ Muhammed'i övdüler; onun aşkına, şerefine ilâhiler söylediler; Mersaites (Emir-Seyyid)'e medhiyeler okudular. Mersaites savaşa katılınca kadar dervişler, evliyalar bu duayı üçlediler. Mersaites, müslüman kuvvetlerini derin bir hayranlık içinde bırakmak maksadiyle, muharebeye muazzam bir kalkanla iştirak ediyordu²¹. Müslüman hatlarına yaklaşır yaklaşmaz yüksek bir sesle, «ya Muhammed, ya Resûl» dedikten sonra, kılıcını sıyırdı ve atını ileriye doğru sürerek kendisini takip edenlerle hep bir ağızdan, Allah-Allah ve Muhammed nidalarıyla düşmanın üzerine atıldı. Müdhîş bir gürültü kopmuştu. Binbir türlü malzeme, eşya, silâh gürültüleri, boru ve türlü âlet sesleri arasında, Ksyloporte'den tutunuzda Khrysiyas mevkiine kadar yayılan Bizans surlarına yanaştılar²². Bu taarruz, diyebilirim ki o meşhur günün bir tek saatını almıştı. Surlara bin bir çeşid silâhla taarruza geçildi. Elllerinde mızrak, ok ne varsa, surlara yağdırdılar²³. Merdivenler getirip dayadılar; çıktılar, kuleleri delik, deşik ettiler. Karşılarında bir tek bizanslı dahi kalmamıştı. Korkularından hep kaçmışlardı. O müthiş saatten acaba kim korkmadı? Bu manzara kimleri dehşet içinde bırakmadı? Buna hangi kulak, hangi göz tahammül ede-

²⁰ Müellifin burada Pers dili olarak gösterdiği lisanın, teamüle uyarak, arabça olduğunu söyleyebiliriz.

²¹ Emir Sultan, Hammer'de (*Aynı eser*, II, s. 171) ve Lebeau'da (*Aynı eser*, XXI, s. 106) da zikredildiği üzere 1422 Ağustos'unun 24. cü Pazartesi günü öğleden sonra saat birde atına binerek savaşa girmişti.

²² Akabinde Altunkapı ile Odunkapısı arasında, yâni şehrin kara tarafından surunu ihata eden tekmil hat-ı azim üzerinde muharebeye başlandı bk. Hammer, *Aynı eser*, II, s. 171.

²³ Bu hücum esnasında İmparator Manuel, Kananos'un da bildirdiği gibi, halet-i nez'ide idi, oğlu ve veliahtı İoannes, Romsin Kapısını (Top-kapı) müdafaa eden askere kumanda ediyor ve askerine, dinleri, ocakları, hürriyetleri için harb ettiklerini ihtar ile, onları müslümanlara karşı geçicane mukavemete teşvik ediyordu bk. Hammer, *Aynı eser*, II, s. 171.

bilirdi? Bir lâhzada, yukarıya, bizanslıların bulunduğu yerlere, surların içine, hatta öbür tarafına onbinlerce ok, mızrak birden yağdırılıyordu. Öyleki, hava simsiyah kesilmiş, güneşin ışıkları görünmez olmuştu. Bizler, neye uğradığımızı anlayamamış, dehşet içinde kalmıştık; öteye beriye dağılıp, yayılarak civardaki istihkâmların gerilerine sinip gizlendik. Türkler, kulelerin boş olduğunu görünce, buralarını kolaylıkla işgal ettiler. Bir kısmı merdivenler dayayarak, bir kısmı da kancalar kullanmak suretiyle surlara çıkıyorlardı. Bazıları demir çiviler vasıtasıyla kuleleri delmeğe çalışıyorlar, bazıları ise kazma ve sâire ile duvarları tahrib ediyorlardı; kale kapılarının dış kısımlarını da düşürüp, yıkmaya uğraşıyorlardı. Bu suretle, korkunç bir tazyik ve saldırıyla dinsizler, bizimkileri şaşırtıyorlar ve müdhiş bir baskı yapıyorlardı. Türklerin o korkunç çarpışmalarına, tüyler ürpertici son taarruzlarına karşı, desteksiz, teşviksiz, yardımsız kalan ve dışardan her hangi bir kuvvete mâlik bulunmayan zavallı bedbaht ve ümitsiz bizanslılar kendilerini toplayarak son bir hamle yaptılar ve büyük bir cesaret ve atılganlık gösterdiler. Önceden korkak, hemen her fırsatta kaçmağa kalkışan bizanslılar, bu def'a, birdenbire arslan kesilmişler ve hakikî bir muharib oluvermişlerdi. Yara ve berelere, her çeşid ölümlere ehemmiyet bile vermiyorlardı. Meryemin (manevî) himaye ve yardımları sayesinde muazzam bir kuvvet halini alan bizanslılar, kılıçlara sarıldılar; dinsizlerin üzerlerine taşlarla hücum ettiler; öyleki, tütsüye mâruz bırakılmış bir arı kovanındaki arılar gibi, onlar da birbirlerini harekete getirmişlerdi. Büyük, küçük hemen her yaştaki, bütün Bizans halkı ayaklanmış ve taşıyabildiği silâha sarılmıştı; bazıları esaslı bir şey bulamayınca, yemek sinilerini, fıçı, küp kapaklarını yakalayarak, kalkan yerine kullanmışlardı; hatta hiç bir şey temin edemiyenler de olmuştu. İşte bu gibiler taşlara sarılmışlar, sanki çeşidli silâhlarla müdafaa ediliyormuş gibi, müdhiş bir şekilde boğuşmuşlardı. *«Evet dostlarım, ey kardeşlerim, hemşehrilerim, bu gün boğuşma, dövüşme günümüzdür! çalışalım, düşmana karşı kendinizi bütün gücümüzle müdafaa edelim; karılarımız, çocuklarımız milletimiz, vatanımız, şu muazzam şehrimiz uğruna, hristiyanların o en büyük, o en hakikî dini uğruna dövüşelim! Şimdi ölmeyeceksek bu neye yarar, sonra, ölmeyecek miyiz? Bizlere yakışan bu şerefli vazifeden kaçmoyalım. Tiranların dövüşme, güreş*

meydanlarına koşan gönüllüleri gibi, bu tehlikeye biz de koşalım» sesleriyle birbirlerine cesaret telkin ederek, şevkle, içten gelen büyük bir arzu ve gayretle boğuşmalarına devam etmişlerdi. Birbirlerini öyle teşvik ediyorlardıki, sanki kat'i bir zafer elde etmek için çalışanlar veya şarapla takdis edilmiş olanlar gibi olanca kuvvetlerini sarf ediyorlar, şehrin bir ucundan öbür ucuna kadar bütün vatandaşlar, parolayı müteakıp, kütle hâlinde yekvücüd olarak, hep bir ağızdan, büyük gürültü ve haykırışlarla düşmana saldırıyorlardı; uzun uzun çarpıştılar; çok çetin savaşlar yapıldı; her iki tarafta da yaralananlar olduğu gibi ölenlerin sayısı da bir hayli idi. Nihayet asil ve cesur Bizans itidâli ve sükunu, korkak ve döneç müslümanlara kendini gösterdi. Nitekim bunlardan kaçarak dış duvarlara çıkanların başlarını kesip İmparatora götürmüşlerdi²⁴. Surları ve kuleleri delmekle meşgul diğer müslümanları da, açtıkları menfezler içerisinde oldukları yerlerde öldürüvermişlerdi. Elde etmiş oldukları muvaffakiyetlerden burunları büyüyen bir sürü türkleri kâh öldürdüler, kâh kovdular; ellerinde bulunan harb malzemelerinin de hepsini zabtettiler. Bu hususta faal rolü yalnız askerler ve komutanlar oynamıyordu; fakat aynı zamanda, bizzat halk, halkın ileri gelenleri, arkhontlar, büyük, küçük hepsi, memleket, hatta din adamları ve bunların en büyükleri, papazlar, baş papazlar da burada boğuşuyorlardı²⁵. Elde etmiş oldukları başarılarından, katillerden şehrin dışında böbürlenene ne kadar düşman varsa, hepsi imha edilmişti. Dahası var, kadınların da bu badirede büyük rolleri olmuştu. Bizans erkeklerine cesaret telkin ediyorlardı. Bilhassa en korkunç zamanlarda, muharebenin en çetin anlarında kat'iyyen ürkmüyor, çekinmiyorlardı. Bilâkis surların dışına çıkarak, bir kısmı Bizans askerlerine taş ve saire taşıyor, onları teşçi edip, teşviklerde bulunuyor, başkaları da yaralıları yiyecek yumurta, yaralarını saracak bez parçaları getiriyorlar ve onları tedavi ediyorlardı. Bazıları, savaşırken susuzluktan mecâlsiz

²⁴ Burada, hükümdar Manuel'den ziyade vefaht İoannes kastedilmektedir, fikrindeyiz.

²⁵ Keşişler ve papazlar bile silâhlanmışlar ve her yerde seyyidlerin, dervişlerin karşlarına geçiyorlardı. Bir taraftan kopan Allah ve Muhammed sadalarına, bizanslıların, cevaben söyledikleri Khrestos ve Panayiya kelimeleri işitiliyordu bk. Hammer, *Aynı eser*, II, s. 171.

kalanlara su ve şarap dağıtıyor, bazıları da çarpışmakta olan kocalarının, çocuklarının ve kardeşlerinin, surlardan inip çekilmemeleri ve bilâkis düşmana karşı inatla, korkusuzca çarpışmaları hususunda onlara cesaret veriyorlardı. Bundan başka, ordunun her gittiği yere, onlar da gidiyor ve surların dışına kadar ilerliyorlardı. Burada sukûnetle birbirlerine sokularak, biri ötekine: «*dikkat*» diyordu. «*Büyük sura yaklaşmayın, Türklerin okları orastını dövüyor, kal'a dışına doğru birbirinize sokulmuş vaziyette, ayrılmaksızın ilerilemeye çalışın ki, ok yağmuruna tutulmayalım*», tarzında birbirlerine alçak sesle sesleniyorlardı. Bu yürüyüş esnasında, aralarından ancak bir kaç yaralanmıştı. Maamafih, bu vaziyetten hiç biri ürkmemiş, bilâkis karşı taraftaki çarpışmayı görmek için, şehir surlarının içine kadar sokulmağa devam etmişlerdi.

Ufukta güneş batmak üzere idi. Bizanslılar, büyük bir sebat ve inatla taarruzlarını artırıyorlardı. Müdhiş cesaret göstererek en korkunç savaşlarını yapıyorlardı. Dinsizler, bu amansız savletler karşısında, hiç bir müsbet netice elde edemeyeceklerini anlayınca, yüzleri kızara kızara mağlûbiyeti kabul ederek, çekilip gitmekten başka çare bulamamışlardı. Tabii bütün harb levazimatını, sur yıkma makinelerini, her çeşid silâhları, neleri varsa, hepsini bilhassa surların civarında bulunanları istemiye istemiye bırakıp kaçtılar; uzaktakileri de ateşe verdiler, bire varıncaya kadar yaktılar. Bu neye delâlet eder, bilemiyorum. Her halde acâyib, fevkalâde bir şey olsa gerek. Evvelce ne kadar mağrur, ne kadar kibirli idiler. Hâlbuki şimdi, bu vaziyet ânî olarak tersine dönmüştü; hiç bir şey yapılamayacak bir durum hasıl olmuştu; hakikaten şaşılacak bir şey! Sonra, önceleri bizanslılarla harb etmek hususunda ne kadar hevesli görünüyorlardı da şimdi birdenbire bu heveslerinden vaz geçip kaçmışlardı! Bu cidden beklenmiyen ilâhî bir kuvvetin yardımıyla olmuş olsa gerek! Hakikaten mucize gibi bir şeydi. Bizanslılar, buna çok hayret etmişlerdi. Civarda ne düşman kalmış ne bir şey. Vaziyetten gayet memnun idiler. Düşman kaçtı diye o kadar seviniyorlardı ki, şöyle haykırıyorlardı: «*Ey mutlu ve kutlu, bu gün, bu saat! Ey beklenilmedik şey ve yer değiştiren ümitsizlik! Ey umulmayan hürriyet, istiklâl! İfâde edilemiyen neşe, sevinç!*».

Galip bizanslıların artk içi içine sığmayordu. El çırparak dans ediyor, seviniyorlardı. Allah'a şükranlarını sunuyorlardı. Mer-

yem'e ilâhiler okuyorlardı. Onu bütün kalbleriyle ta'zim ederken şu şekilde söyleniyorlardı: «*İlâhilerle tes'ide lâyik eşsiz, hârikulâde olan bu şey, muhakkak ki Mergem'in mucizesi olmalıdır.*». Dinî ahkâma göre bu hususu teyid edici mahiyette olmak üzere itimada şayan inkâr edilemeyecek delillerimiz de vardır; çünkü, bunu düşmanlarımız söylüyor; binaenaleyh, bu şahidlerimiz mevstuktur, onlara bütün kalbimizle inanabiliriz. Şu hâlde, düşmanlarımız, bu türlü bir şahadeti yaptıktan ve böyle bir hakikati teyid ettikten sonra, Meryem'in mucizesi cidden inkâr götürmiyen bir hakikat sayılmadılar. Çünkü onu en büyük Türk din adamı Mersaites de (Emir-Seyyid) şehrin, bizim tarafımızdan, biz bizanslılar tarafından itaat altına alınmış olduğunu söyleyerek, tasdik etmiş bulunmaktadır. Bu hususta, Muhammed zamanında Pers uleması da reyini kullanmış ve hatta bu şehrin hangi senenin hangi ayında ve ne günü, saat kaçta, bizler tarafından zabtedilmiş olduğunu dahi tesbit etmiş bulunuyorlardı. Bu zabt hadisesi yıldızlarla ilgili semavî bir hadise, yıldızlar ilmine vâkıf birinin işi olsa gerek. Surların, kule duvarlarının üzerinde çarpışmanın en kızgın anlarında korkmadan, çekinmeden, mor elbiseler giyinmiş bir kadın geziniyordu. İşte, yıldızlar ilminin anahtarı, bütün kuvvet, bu kadının elinde idi. Bu kadının kuvveti, yer yüzü ile, insanlarla değil, semavî, görünmeyen hadiselerle ilgili idi. O öyle bir sırna sahib idi ki onun bu sırrına bütün Türk kuvvetleri de, meşhur Mersaites de gözleriyle şahid olmuştu. Hatta surlara tırmanarak, yukarıda bizanslıları kovup, şehri zabt etmek gayesiyle, büyük bir cesaret ve hararetle kal'a duvarlarının önüne geldikleri zaman, tam taarruz sıralarında yukarıda dış surların üzerinde mor elbiselere bürünmüş bir kadının dolaştığını görmüşlerdi. İşte o zaman bütün ordu alt üst olmuştu. Birdenbire gözlerine bir karanlık çökmüş, allak bullak olmuşlardı. Ruhlarını müdhiş bir korku kaplamıştı; harbedecekleri yerde, korku ve dehşete düşerek, kaçmaktan başka şey düşünememişlerdi. Böylece, firar kendini gösterince, şehrimiz de bu türlü bir mucize sâyesinde kurtarılmakta gecikmedi.

Bu hadise 9630 Hilkat yılı Ağustos'unun 24 cü Pazartesi günü saat yedi sıralarında vuku bulmuştu. Bu badirede türklere bir hayli yaralı ile 1000 kadar da ölü verdirmişti. Bize gelince 30 kişilik telefât, yüzü bulmayan yaralımız vardı.

Haydi, sevinin dostlarım, sevinin, şehir kurtarılmıştır. Onu Bizans milletinin asâleti, şecaati, necâbeti kurtarmıştır. Hazret-i Meryem'in göz kamaştırıcı, akılları durduran mucizesi kurtarmıştır²⁶. Haydi selâmlayınız o kurtarıcıyı; ilâhiler okuyunuz ona. Bizi, o muazzam esere, o istiklâl hadisesine kavuşturan Efendimizin şâni, şerefi asırlarca sürsün, âmin. Kurtarıcımız Hazret-i İsa'nın anası, Ebedî-Bâkire'ye şükranlarınızı duyurunuz.

²⁶ Osmanlıların perişanlığını izah için mucizeye hâcet yoktur; bunun gayet basit ve gayet tabii olan sebebi, Osmanlı müverrihleriyle Dökas'ta bulunmuş Manuel, kurduğu tertibinin, Mustafa'nın ölümü ile hitam bulduğunu görünce, tertibi yeniden yapmağa çalışmış ve Murad'ı kendi aleyhine yürüdüğü zaman ona yeni bir rakib çıkarmış idi. Annesi Mustafa'nın aynı ismini taşıyan bu Mustafa Murad'ın biraderi idi; çünkü, Kananos'un bu kadar safdilâne bir surette naklettiği rivayetlerden en garibi o derece müdhiş ve devamlı bir harbetten sonra iki düşman ordusunun pek az adam kaybetmeleridir.